

УДК 371.134:62(07)

Ткачук С. І.

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЯК СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

У статті обґрунтовується необхідність зміни цілей освіти в умовах ринку праці, розкриваються особливості компетентнісного підходу в процесі підготовки вчителя трудового навчання, охарактеризовано ознаки виявлення базових і загальнофахових компетентностей, а також виокремлено шляхи їх формування в майбутній професійній діяльності. Проаналізовано головну мету формування професійної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання та його конкурентноздатність на ринку освітніх послуг, конкретизовано основні завдання фахової підготовки.

Ключові слова: компетентнісний підхід, професійна компетентність, вчитель трудового навчання, фахова підготовка, професійні якості, освітньо-кваліфікаційна характеристика, педагогічна майстерність.

Постановка проблеми. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року визначає мету, стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики у сфері освіти [5]. Нині в Україні відбувається становлення нової системи освіти, яка зорієнтована на входження в єдиний світовий освітній і інформаційний простір. Цей процес супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії і практиці навчально-виховного процесу. Навчальний заклад має впливати на якість освіти через багатоканальний механізм розроблення інноваційних педагогічних ідей, теорій і технологій та підготовку фахівців, які б виступали носіями цих технологій та мали б компетенцію щодо їх реалізації в освітній практиці. Питання впровадження компетентнісного підходу є ключовими у нормативних документах у галузі розвитку вітчизняної вищої освіти. На цих аспектах наголошується в Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Законі України «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти та ін.

Сьогодні потрібні фахівці, які здатні практично розв'язувати життєві та професійні проблеми. Завданням кожного вищого навчального закладу є формування свого власного освітнього середовища для забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців згідно компетентнісного підходу, спрямованого на формування компетентностей особистості, необхідних для майбутньої професійної діяльності. Наразі існує суперечність між вимогами стратегії модернізації освіти шляхом застосування компетентнісного підходу та недостатньою обізнаністю викладачів з методологією та методикою його впровадження. Не достатньо дослідженою залишаються, зокрема, проблеми формування фахових компетентностей майбутніх учителів трудового навчання. Для практичної роботи із складання освітніх програм підготовки фахівців є нагальним широке обговорення та узгодження необхідних компетентностей для та умов їх набуття.

Актуальними стають активність, ініціативність, самостійність, висока відповідальність спеціаліста, що неможливо без професійної компетентності на основі фундаментальних знань, які забезпечують мобільність і адаптивність до динамічних умов ринку праці.

Провідним показником готовності до професійної діяльності на сьогоднішній день є професійна компетентність – інтеграційна характеристика ділових і особистих якостей фахівця, що відображає не лише рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення цілей професійної діяльності, але і соціально-етичну позицію особи [3, с. 56].

В українському суспільстві на сьогодні найактуальнішим залишається питання про конкурентоспроможність спеціалістів в умовах ринкової економіки, стрімких технологічних змін, глобалізації суспільства. На нашу думку, успіх вирішення даної проблеми безпосередньо залежить від працівників освітньої сфери, бо саме від професійної компетентності учителя залежить формування конкурентоздатності, ключових компетентностей учнів, їх спроможності увійти у світовий глобальний простір.

Ми вважаємо, що удосконалення рівня професійної компетентності майбутніх учителів трудового навчання – один із основних напрямів реформування освітньої галузі «Технологія». Саме тому на сучасному етапі модернізації системи технологічної освіти й трудового виховання в Україні особливої гостроти й актуальності набувають питання підвищення й розвитку професійної компетентності учителів трудового навчання.

Формування професійної компетентності вчителя трудового навчання розглядається, сьогодні, як невід'ємна складова реформи системи вищої педагогічної освіти в цілому. Основна мета якої передбачає підготовку технічно і технологічно освіченого фахівця відповідно до вимог інформаційного суспільства, формування необхідних знань, умінь і навичок технічного характеру та формування основних компонентів інформаційної культури [4, с. 12].

У зв'язку з цим гостро постає проблема підготовки професійно компетентних педагогів, формування яких йде впродовж усього навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах (ВНЗ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом проблема професійної компетентності педагогічних працівників перебуває в центрі уваги дослідників. Цей факт є визнанням того, що професійна компетентність відіграє провідну роль у педагогічній діяльності.

Проблемі формування професійної компетенції присвячені праці К. Арановської, Н. Боритко, Е. Бондаревської, В. Зайцева, В. Монахова, А. Саранова, Е. Шиянова та ін., у яких розглянуто теоретико-методологічні основи формування професійної компетентності майбутнього фахівця освітньої галузі.

Проблемі застосування компетентнісного підходу у підготовці майбутніх учителів трудового навчання присвячені наукові доробки О. Коберника, В. Сидоренка, В. Стешенка, а також дисертаційні дослідження Н. Гусак і інших науковців.

Мета статті – розкрити характеристики та ознаки базових компетентностей педагогічного працівника, а також загальнофахових компетентностей вчителів трудового навчання й виокремити шляхи їх формування в процесі професійної підготовки сучасного вчителя трудового навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний етап реформування системи освіти України характеризується впровадженням компетентнісного підходу до змісту освіти, який, у свою чергу, підкреслює його практико орієнтованість. Стратегічним завданням вищої школи є підготовка компетентного фахівця, здатного ефективно діяти за межами навчальних ситуацій, розв'язувати типові й проблемні завдання у власній професійній діяльності.

Використання компетентнісного підходу при складанні галузевого стандарту освітньо-кваліфікаційної характеристики професійної підготовки сучасного вчителя трудового навчання передбачає використання двох основних методологічних підходів – компетентнісного та суб'єктно-діяльнісного. У Комплексі нормативних документів компетентнісний підхід будується на основі європейського проекту TUNING [6].

На думку науковців застосування компетентнісного підходу до створення галузевих стандартів вищої освіти ні в якому разі не може замінювати традиційну для вітчизняної освіти систему «знання, уміння, навички» та підходи до їх визначення, а має створювати передумови для більшого та гнучкішого наближення результатів освіти до потреб та вимог суспільства, ринку праці, подальшого розвитку освітніх технологій та системи освіти в цілому. Оскільки компетентності фахівця пов'язані з його професійною діяльністю, то для визначення її змісту доцільно застосувати суб'єктно-діяльнісний підхід.

У вищій освіті перехід до компетентнісного підходу, за одностайною думкою науковців і практиків, означає переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі, розгляд цього результату з огляду на потреби суспільства, забезпечення спроможності випускника ВНЗ відповідати новим запитам ринку праці, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем. Саме тому компетентнісний підхід є методологічною основою підготовки вчителя трудового навчання до педагогічної майстерності, яка і передбачає здатність до створення та внесення педагогом змін до власної системи роботи з урахуванням потреб і запитів, що ставитиме перед технологічною освітою суспільство майбутнього.

Професійна компетентність майбутнього вчителя трудового навчання передбачає готовність вирішувати специфічні для даної професії завдання, певні дії для їх виконання, доведені до рівня умінь, що засновані на системному і глибокому освоєнні знань [1, с. 43]. Виділення професійних завдань ґрунтується на попередньому моделюванні відповідної професійної діяльності, реалізуючою сукупністю професійних, найбільш поширених ситуацій, що вимагають постановки, рішення і рефлексії професійних завдань.

В основу компетентнісного підходу (як нової освітньої парадигми) не можуть бути покладені знання, вміння та навички. У сучасному змісті освіти вони розглядаються не як мета та основа освіти, а як засіб, матеріал моделювання знання, необхідного завтра. Таким чином, знання, вміння та навички стають допоміжним компонентом змісту освіти, інструментом досягнення освітніх цілей та завдань.

Сутність застосування цього підходу полягає в тому, що зміст професійної освіти має бути сформованим не на основі певних наук чи окремих систем вимог, а на основі відповідних професійних задач, що входять до складу професійних функцій чи видів діяльності фахівця певної професії, спеціальності та кваліфікації [3].

Трудові функції, типові задачі діяльності та професійні уміння, визначені відповідно до такого підходу, найбільш повно відображають складну специфічну структуру предмета діяльності майбутнього фахівця. Ця структура відображається в освітньо-кваліфікаційній характеристиці, на основі якої безпосередньо й здійснюється побудова навчального матеріалу та забезпечується формування методології й методики професійного мислення, тобто визначається зміст вищої професійної освіти. Отже, компетентності мають відповідати цим трудовим функціям, типовим задачам діяльності та професійним умінням.

Аналізуючи головну мету формування педагогічної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання, якою є забезпечення належної професійної підготовки випускника в умовах реформування освіти та його конкурентноздатності на ринку освітніх послуг слід конкретизувати основні завдання:

- забезпечення оволодіння технологіями самоорганізації та самоактуалізації;
- створення умов для становлення професійної культури майбутнього фахівця;
- активізація формування ключових компетенцій майбутнього вчителя технологічної освіти;
- формування професійної мобільності майбутніх учителів трудового навчання;
- організація науково-методичної, дидактичної та інформаційної підтримки студентів;
- формування соціальної активності на основі особистісних якостей та соціальних умінь особистості.

На нашу думку компетентності і компетенції – це укрупнені інтегральні дидактичні одиниці, використання яких дозволяє суттєво зменшити час на засвоєння нового теоретичного матеріалу і опанування навичками роботи. Результати освіти висловлені мовою компетенцій, розглядаються в компетентнісному підході як головні цільові установки в реалізації компетентнісної парадигми. Вимоги до випускника або результатам засвоєння основних освітніх програм (ОПП – освітньо-професійна програма) задаються у вигляді стандарту в формі компетенцій випускника використовувати знання, уміння і особистісні якості для успішної діяльності. Освітні стандарти, що розробляються університетами за рахунок варіативної частини, не повинні бути нижчими за рівнем відповідних вимог державного стандарту. При формулюванні компетенцій необхідно усвідомлювати, що при розробці змісту підготовки фахівця можуть удосконалюватися формулювання тих чи інших компетенцій, відбуватися групування компетенцій та їх систематизація. Подання результатів освіти у вигляді компетенцій, якими повинен опанувати випускник вищого навчального закладу, вимагає модернізації всієї освітньої системи: освітнього середовища ВНЗ, структури і змісту освіти, умов і технологій реалізації освітнього процесу, системи діяльності викладачів і студентів. При цьому студент з об'єкту педагогічних впливів перетворюється в суб'єкта пізнавальної, майбутньої професійної діяльності, що сприяє підвищенню його пізнавальної, соціальної і професійної мобільності, формуючи у нього активне ставлення до оточуючого середовища і до самого себе.

Формування професійної компетентності майбутнього учителя трудового навчання розглядається нами як цілеспрямований процес, здійснюваний на основі певних педагогічних умов з використанням засобів розвиваючих технологій і передбачувані результатом розвитку професійних і особистісних умінь. Ми виокремили такі педагогічні умови формування фахової компетентності майбутніх учителів трудового навчання у ВНЗ:

- цілеспрямована організація навчального процесу на засадах компетентнісного, діяльнісного, особистісного підходів до професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання;
- створення професійно-креативного навчально-виховного середовища у процесі вивчення дисциплін професійно-практичної підготовки;
- забезпечення професійної спрямованості навчання, розроблення комплексу професійно орієнтованих ситуативних завдань та їхнього методичного супроводу;
- створення ситуацій зацікавленості майбутнього учителя педагогічною діяльністю та її результатами.

Становлення педагогічної компетентності вимагає особливого навчального процесу, де має місце не тільки вирішення поставлених завдань, але й постановка нових; акцент на способі мислення (здобутті знань); розуміння знання як змінюваної моделі, що має обмежене застосування; самопідготовка до непередбачуваних ситуацій, до зміни ролей, саморозвитку. Іншими словами компетентність – це власний досвід, набутий за підтримки майстра. Якщо теоретичне знання єдине для всіх студентів, то компетентність своєрідна, тобто несе образ, власний почерк фахівця [5, с. 35].

Цілі й завдання вищої педагогічної освіти висувають перед викладачем педагогічного навчального закладу завдання, максимально реалізувати зміст, умови та способи діяльності вчителів трудового навчання до професійної дійсності. Інтеграція освітнього процесу і майбутньої професійної діяльності потребує цілеспрямовано, всіма елементами освітнього процесу, задавати систему переходів від навчальної до професійної діяльності.

Нині саме компетентнісний підхід є тим пріоритетним напрямом, який орієнтує на цілі-вектори освіти: навчання, самовизначення, самоактуалізацію, соціалізацію і розвиток індивідуальності.

Виходячи з сучасних вимог можна визначити основні шляхи розвитку професійної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання:

- робота в методичних об'єднаннях, творчих групах;
- дослідницька діяльність;
- інноваційна діяльність, освоєння нових педагогічних технологій;
- різні форми педагогічної підтримки;
- активна участь у педагогічних конкурсах;
- трансляція власного педагогічного досвіду;
- використання інформаційно-комунікаційних технологій та ін.

Жоден з перерахованих способів не буде ефективним, якщо педагог сам не усвідомлює необхідності підвищення власної професійної компетентності. Як показують наші дослідження існує необхідність мотивації і створення сприятливих умов для педагогічного зростання. Необхідно створити умови, в яких майбутній вчитель буде самостійно усвідомлювати необхідність підвищення рівня власних професійних якостей. Аналіз власного педагогічного досвіду активізує професійний саморозвиток педагога, внаслідок чого розвиваються навички дослідницької діяльності, які потім інтегруються у педагогічну діяльність. Педагог має бути залучений в процес управління розвитком загальноосвітнього навчального закладу, що сприяє розвитку його професіоналізму.

Розвиток професійної компетентності – це динамічний процес засвоєння і модернізації професійного досвіду, який веде до розвитку індивідуальних професійних якостей, накопичення професійного досвіду, що передбачає безперервний розвиток і самовдосконалення.

Досвід роботи на факультеті, де проводиться підготовка вчителів трудового навчання показує, що впровадження компетентнісного підходу при підготовці майбутніх вчителів технологічної освіти

дозволяє не лише застосовувати вихідні знання та вміння, але й формує здатність до практичної діяльності в конкретних професійних ситуаціях, творче вирішення професійних проблем, а також дозволяє легко орієнтуватися в професійному середовищі та володіти технологічною культурою праці. Забезпечує високий рівень підготовки та адаптацію фахівців для реалізації творчих задумів у навчально-виробничому процесі.

Висновки. Професійна підготовка майбутніх вчителів трудового навчання на сучасному етапі є неможливою без урахування основних положень компетентнісного підходу. Професійна компетентність передбачає здатність приймати рішення і нести відповідальність за їх реалізацію при виконанні функціональних обов'язків. Формування переліку професійних компетентностей на різних рівнях освіти є необхідною умовою підготовки вчителя трудового навчання на сучасному етапі. Врахування у повному обсязі педагогічних компетентностей у освітніх програмах та їх формування навчальному процесі буде сприяти підготовці вчителів трудового навчання, які здатні до ефективної професійної діяльності на рівні Європейських стандартів, конкурентоспроможні в умовах ринку праці.

Використані джерела

1. Коберник О. Розробка творчих проектів на уроках технічної праці / О. Коберник // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2002. – №1. – С. 41-45.
2. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / [Укл. Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, Л. О. Котоловець і ін.; під заг. ред. В. Д. Шинкарука]. – К.: ПТЗО, 2008. – 68 с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Світовий досвід та українські перспективи / за ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
4. Ничкало Н.Г. Філософія сучасної освіти / Н.Г. Ничкало // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 49-57.
5. Сериков В.В. Природа педагогической деятельности и особенности профессионального образования педагога / В. В. Сериков // Педагогика. – 2010. – № 5. – С. 29-37.
6. Химинець В.В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя [Електронний ресурс] / В. В. Химинець // Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти. – Режим доступу: <http://zakinp.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10>

Tkachuk S.

PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE LABOUR TRAINING TEACHER AS THE COMPONENT OF PEDAGOGICAL SKILLS

The article substantiates the need for change of targets of education in the conditions of the labor market, the peculiarities of competence approach in training of labor studies teachers, described signs of identifying basic and special competencies, and singles out the ways of their formation in their future careers. It is analyzed the main goal of formation of professional competence of future teachers of labor training and their competitiveness in the market of educational services, it is stated the main tasks of training.

The development of professional expertise is a dynamic process of learning and upgrading of professional experience, which leads to the development of individual merit accumulation of professional experience, providing continuous development and improvement. From the experience of our faculty We know that the training of teachers of labor studies shows that the introduction of competence approach in preparing the future teachers of Technologies can not only teach to use initial knowledge and skills, but also create the ability to practice them in certain professional situations in the creative solving professional problems, and also can make it easy to navigate in a professional environment and have the technological culture of work. We provide a high level of training and adaptation of experts to implement creative ideas in teaching and production. Professional training of future teachers of labor studies at the present stage is impossible without the key usage of competence approach. Professional competence involves the ability to make decisions and take responsibility for their implementation in the performance of duties. Formation of the list of professional competences at different levels of education is characteristic for training teachers of labor studies today. Taking into account the full pedagogical competences in educational programs and educational process of their formation will help to train teachers of labor studies, which are capable of effective professional activity at the level of European standards, competitive conditions in the labor market. The article proves the need for change of targets of education in the conditions of the labor market, the peculiarities of competence approach in training of labor studies teachers, described signs of identifying basic and special competencies, and singles out the ways of their formation in their future careers.

Key words: *competence approach, professional competence, the teacher of labor training, professional training, professional qualities, educational qualification characteristics, educational skills.*

Стаття надійшла до редакції 02.03.2017 р.